

Братута О.Г.кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки промисловості

та організації виробництва

Українського державного хіміко-технологічного університету

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

У статті розглянуто питання визначення наукової цінності концепції інтегрованих підприємницьких структур. Зазначена концепція є однією з трьох альтернативних, у межах яких досліджується проблема процесів утворення нових та широкої диференціації наявних форм організаційних господарських структур в умовах сучасної економіки. Стосовно господарюючих організаційних структур на тепер в економічній науці отримані однозначні кінцеві результати на рівні емпіричного дослідження у формі наукового факту. Водночас на рівні теоретичного дослідження стосовно цих явищ відповідна форма наукового знання не набула завершеної форми – розвинутої теорії, а має лише концептуальний характер – сукупності альтернативних наукових гіпотез. Автором проведено теоретичний аналіз сукупності положень концепції інтегрованих підприємницьких структур з позицій дослідження відповідного явища як предмета, процесу, а також у відносинах із зовнішнім середовищем.

Ключові слова: наукова концепція, описова наукова теорія, розвинута наукова теорія, організаційні господарські структури, інтегровані підприємницькі структури, онтологічні хиби, логічні помилки.

Статья посвящена вопросу определению научной ценности концепции интегрированных предпринимательских структур. Эта концепция принадлежит к одной из трех альтернативных, в составе которых исследуется проблема процессов создания новых и широкой дифференциации существующих форм организационных хозяйственных структур в условиях современной экономики. Относительно хозяйствующих организационных структур на нынешний момент в экономической науке получены однозначные конечные результаты на уровне эмпирического исследования в форме научного факта. В то же время на уровне теоретического исследования в отношении этих явлений соответствующая форма научного знания еще не достигла завершённой формы – развитой теории, а имеет лишь концептуальный характер – совокупности альтернативных научных гипотез. Автором проведен теоретический анализ совокупности положений указанной концепции с позиций исследования соответствующего явления как предмета, процесса, а также в отношении с внешней средой.

Ключевые слова: научная концепция, описательная научная теория, развитая научная теория, организационные хозяйственные структуры, интегрированные предпринимательские структуры, онтологические ошибки, логические ошибки.

The process of arising new and wide differentiation of types of organizational business structures is inherent to the modern historical stage of the evolution of the economic sphere of being. Though most of the foreign and domestic scientists are united in assessing the objective existence of specific forms of relevant economic phenomena, their positions are fundamentally different in determining their essence and content, expressed systemically in both species and generic terms. Based on this, we can conclude that now in economic science, unambiguous final results have been obtained about economic organizational structures at the level of empirical research in the form of a scientific fact. At the same time, at the level of theoretical research in relation to these phenomena, the corresponding form of scientific knowledge has not reached a completed form to be a developed theory yet but it only has a conceptual character to be a set of alternative scientific hypotheses. For example, we can name the following theoretical concepts of modern business organizational structures. There are integrated corporate structures, integrated entrepreneurial structures and business associations. The concept of integrated entrepreneurial structures is the object of this article, in which the researchers put and theoretically tried to solve the problem of the emergence of new organizational structures in the modern economy for the first time. Accents in learning this problem were placed on the following issues. There are disclosure of the essence of certain specific types of forms of the new existing business structures and their classification the establishment of processes, thanks to these structures arise the definition at a higher level of abstraction of the category of the phenomenon, into which the categories

of specific forms of the relevant structures can be included. Thus, it should be noted that the authors of the concept conducted research within the framework of the first reflection and, consequently, it was methodologically incomplete. In order to solve this problem should be carried out at the level of the second research reflexion. The goals of this research are establishing the availability within the concept of integrated entrepreneurial structures of new elements of scientific knowledge, which is based on the results of the theoretical analysis obtained by its developers and founding methodological, ontological, and logical errors admitted by them. The obtained scientific results within the framework of this concept conducted in accordance the generally recognized methodological requirements of the theoretical research were evaluated from a position of determining the existence of the phenomenon as the subject, as the process, as the relations with the external environment. At the same time, the following methods of conducting a scientific study were used: a comparative analysis, historical analysis, factor analysis, system analysis, categorical analysis, generalization. Based on the results of the analysis of the concept of integrated entrepreneurial structures, the following general conclusions are drawn: there is practically no substantiation of the methodological support for the conduct of scientific research, which makes it impossible to directly evaluate the grounds, on the basis of which the authors of the concept formulated a certain set of theoretical propositions that reveal its content, and also establish the nature of the logical relationship between the concepts, in which these provisions found a reflection; while carrying out the research of the phenomenon, only certain structural elements of theoretical knowledge were covered, in particular, such as the subject and partly as a process; the content of the concept of the phenomenon of integrated entrepreneurial structures, as an object, could not be identified as a specific entity, and the classification of their species forms was implemented on a compilation basis; the concept of integrated entrepreneurial structures cannot be attributed to the type of scientific theory as developed; on the contrary, taking into account the use of methods for creating scientific knowledge, its representation and interpretation, and the availability of quasi-scientific knowledge in this concept, it should be qualified as a descriptive scientific theory; the scientific fact of the existence of new economic structures in the modern economy that was proved by the results of empirical research only indicates the existence of a variety of economic systems of the micro level. Further researches should be oriented on the definition of general and essential features of individual concepts of the corresponding specific phenomena and their association in the scope of a certain group of general concepts that should be considered not as compatible (identical or cross) but as incompatible (opposite).

Keywords: scientific concept, descriptive scientific theory, developed scientific theory, organizational economic structures, integrated entrepreneurial structures, ontological errors, logic errors.

Постановка проблеми. Для сучасного історичного етапу еволюції економічної сфери буття, що охоплює минуле та початок XXI сторіччя, характерний процес виникнення нових та широкої диференціації наявних видів суб'єктів господарювання. Зокрема, у науковій економічній літературі виділяють такі нові організаційні господарські структури, як: корпорація, трест, концерн, транснаціональна корпорація, холдинг, фінансово-промислова та промислово-фінансова групи, картель, синдикат, пул, консорціум, кластер, стратегічний альянс, віртуальна корпорація тощо. Хоча більшість як закордонних, так і вітчизняних науковців однакостайні в оцінці об'єктивного існування конкретних форм відповідних економічних явищ, але щодо визначення їх сутності та змісту, виражених системно у формі як видових, так і родових понять, їхні позиції принципово різняться. На підставі цього можна дійти висновку, що стосовно господарюючих організаційних структур натепер в економічній науці отримані однак значні кінцеві результати на рівні емпіричного дослідження у формі наукового факту. Водночас на рівні теоретичного дослідження стосовно цих явищ відповідна форма наукового знання не набула завершеної форми – розви-

нутої теорії, а має лише концептуальний характер – сукупності альтернативних наукових гіпотез. Зокрема, можна виділити такі основні теоретичні концепції сучасних господарюючих організаційних структур: інтегрованих корпоративних структур; інтегрованих підприємницьких структур (інтегрованих бізнес-структур, підприємницьких структур); об'єднаних підприємств. За таких обставин виникає нагальна потреба у проведенні теоретичного аналізу відповідних положень окремо кожної із зазначених концепцій на предмет оцінки як повноти, так і істинності наукового знання, отриманого їх розробниками. Об'єктом цієї статті є концепція інтегрованих підприємницьких структур, у межах якої науковці поставили та спробували теоретично розв'язати проблему появи нових організаційних господарських структур у сучасній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До провідних розробників концепції інтегрованих підприємницьких структур – з позиції як масштабу, так і глибини дослідження проблеми виникнення нових господарюючих структур – можна віднести: Б.З. Мільнера, В.М. Горбатова, П.Ю. Буряка, Л.А. Жданову, А.Е. Какаєву, О.В. Горбачевську, С.В. Кривенка. Акценти у

вивченні зазначеної проблеми були розставлені на такі питання, як: розкриття сутності окремих конкретних видових форм нових наявних господарських структур, а також їх класифікації; встановлення процесів, які забезпечують виникнення відповідних структур; визначення на більш високому рівні абстрагування категорії явища, до обсягу якої категорії конкретних форм згаданих структур можна включити. Таким чином, можна констатувати, що дослідження авторами концепції здійснювалося у межах лише першої рефлексії, а отже, методологічно неповно. За вищезазначених обставин немає достатніх підстав вважати, що сукупність положень концепції інтегрованих корпоративних структур досягли рівня та форми теоретичного наукового знання, що, відповідно, ставить під сумнів їх онтологічну, аксіологічну та праксеологічну цінність. Оцінка якості напрацьованого у межах згаданої концепції відповідного знання, а отже, встановлення його наукової природи й істинності, у тому числі порівняно з альтернативними концепціями, потребує проведення дослідження на рівні другої рефлексії.

Мета статті. Метою цього дослідження є встановлення за результатами проведеного теоретичного аналізу наявності у змісті сукупності положень концепції інтегрованих підприємницьких структур нових елементів наукового знання, отриманих її розробниками, а також виявлення допущених ними методологічних й онтологічних хиб і логічних помилок. Відповідно до загальноновизнаних методологічних вимог щодо проведення теоретичного дослідження отримані наукові результати у межах зазначених концепцій оцінювалися з позицій визначення буття явища як предмета, тобто певної економічної субстанції: її суті та змісту, а також форми її прояву; процесу, тобто обставин виникнення та механізму функціонування; відносин із зовнішнім середовищем, тобто місця у системі більш високого рівня. При цьому були використані такі засоби проведення наукового дослідження: порівняльного аналізу, історичного аналізу, факторного, системного аналізу та категоріального аналізу, а також узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел [1–8] дає змогу таким чином систематизувати основні теоретичні положення концепції інтегрованих підприємницьких структур, які розкривають поняття про зазначене економічне явище:

1. Щодо відповідного явища як предмета: інтегровані підприємницькі структури визначають як певний вид сучасних організацій мікроекономічного рівня, що здійснюють господарську діяльність підприємницького типу;

економічний простір їхньої господарської діяльності охоплює як окремі мезо-, макро-, так і мегаекономічні системи; мотиви діяльності зазначених господарських структур визначаються спільним характером соціально-економічних цілей суб'єктів економічних відносин, які входять до їх складу, а також необхідністю забезпечити достатній рівень конкурентоспроможності підприємств-членів цих структур або його кардинально підвищити; формоутворюючим елементом інтегрованих підприємницьких структур можуть виступати або окреме підприємство, або сукупність юридичних осіб будь-якого із семи типів економічних організацій мікрорівня; форми прояву інтегрованих підприємницьких структур є неоднорідними та різноманітними.

2. Щодо відповідного явища як процесу: інтегровані підприємницькі структури як явище господарського буття виникають на нинішньому історичному етапі перманентного процесу трансформаційних змін економіки, сучасний тип якої визначається науковцями, що належать до прихильників цієї концепції, як «підприємницька або інноваційна економіка»; обставини, що зумовили появу відповідних господарських організаційних структур, пов'язані з інтернаціоналізацією економічного простору, кардинальним скороченням життєвого циклу економічних інновацій, а також інтенсифікацією процесу їх поширення, процесом загострення конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання у сучасній економіці, що привів до еволюції зазначеного ринкового інституту в якісно нову форму – «гіперконкуренцію»; виникнення зазначеного економічного явища зумовлено дією такого виду загальноеволюційного процесу відтворення суспільного виробництва, як інтеграція, що здійснюється на мікроекономічному рівні; внутрішній тип господарського механізму, що забезпечує утворення та функціонування інтегрованих підприємницьких структур, визначається неоднозначно – або як ієрархічний, або як ринковий, або як координаційний.

3. Щодо відповідного явища як відносин із зовнішнім середовищем: економічне буття сучасного підприємства, а також інтегрованих організаційних структур, які воно утворює, реалізується лише у підприємницькому типі їхньої господарської поведінки; тісний поліфонічний взаємозв'язок, а отже, вплив з боку не тільки економічної, а й інших сфер суспільного буття (соціальної, політичної, екологічної тощо) на функціонування інтегрованих підприємницьких структур; зміна просторових форм ведення конкурентної боротьби (із локальних детермінованих на глобальну), а також розши-

рення засобів здійснення конкуренції між підприємствами (до цінових і нецінових додалися ще й організаційні); комплексний характер господарського механізму, що забезпечує функціонування інтегрованих підприємницьких структур у зовнішньому середовищі, до складу якого входять як ринковий, так і трансринкові суспільні механізми.

Стосовно дослідження явища інтегрованих підприємницьких структур як предмета слід відмітити таку особливість, як відсутність серед розробників відповідної концепції узгодженої позиції у вирішенні питання визначення поняття цього явища. У працях більшості науковців зазначена дефініція відсутня. Ідентифікація явища, тобто його виокремлення із загального економічного середовища мікрорівня, обмежується лише використанням терміна «інтегровані підприємницькі структури», до складної назви якого увійшли терміни, зміст яких було попередньо розкрито у теоріях фірми та підприємства. При цьому слід відмітити, що, хоча у межах зазначеної концепції поняття «інтегровані підприємницькі структури» і має статус загального, його також необхідно кваліфікувати як поняття збірного типу. Як збірне воно об'єднує конкретні поняття сучасних підприємницьких структур, які до того ж, як це буде видно нижче за результатами аналізу їх дефініцій, відрізняються між собою за своєю економічною природою. Наслідком цього факту є як спрощений, так і складні за кількістю рівнів варіанти класифікації видових форм інтегрованих підприємницьких структур, а також те, що завдання розкриття змісту поняття явища було здійснено авторами концепції лише стосовно видових форм зазначених структур.

Альтернативна позиція небагатьох окремих розробників концепції інтегрованих підприємницьких структур передбачає визначення як поняття відповідного явища, так і його характерних особливостей. Водночас для них характерна стилістична неоднозначність у тлумаченні сутності відповідного явища. В економічній літературі можна бачити два варіанти дефініцій інтегрованих підприємницьких структур: 1) під поняттям «інтегрована підприємницька структура» пропонується розуміти «об'єднання самостійно функціонуючих суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм у єдину цілісну систему економічних і фінансових взаємозв'язків з метою отримання синергетичного ефекту та набуття конкурентних переваг [6, с. 167]; 2) під поняттям «підприємницька структура» пропонується розуміти «самостійно господарюючий суб'єкт, що утворюється для задоволення суспільних потреб і являє собою організовану сукупність об'єктів та процесів

(управлінських, виробничих, організаційних, інформаційних), які взаємопов'язані та взаємодіють між собою з метою отримання прибутку підприємцем і/або позитивного соціального ефекту. Підприємницькі структури слід характеризувати як системний об'єкт, що має певні властивості, а саме цілісність, ієрархічність, інтегративність» [7, с. 33].

Спільним в обох варіантах цих дефініцій є таке: слова, що формують складне ім'я відповідного терміна («підприємницька» та «структура»); положення, у якому відповідна організаційна структура визначена як система цілісного типу; положення, у якому визначено, що підприємницькі структури утворюються унаслідок дії процесу інтеграції. Відмінним у зазначених варіантах дефініції базової категорії концепції «інтегрованих підприємницьких структур» є: 1) положення щодо суб'єктів утворення підприємницьких структур (у першій дефініції – це «суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм», тобто підприємства; у другій – підприємець, тобто такий суб'єкт економічних відносин мікрорівня, як домашнє господарство); 2) положення щодо типу підприємницької структури (у першій дефініції – це об'єднання суб'єктів господарювання; у другій – підприємство); 3) положення щодо економічного мотиву утворення підприємницьких структур (у першій дефініції – це «отримання синергетичного ефекту та набуття конкурентних переваг»; у другій – «отримання прибутку... і/або позитивного соціального ефекту».

Слід відмітити, що онтологічною перевагою концепції «інтегрованих підприємницьких структур» над іншими альтернативними концепціями є уведення у науковий дискурс як базової категорії «інтегрована підприємницька структура», яка дає змогу охопити в обсязі відповідного поняття усі сучасні організаційні видові форми підприємницьких структур. Водночас слід зазначити, що головним теоретичним недоліком концепції «інтегрованих підприємницьких структур» є відсутність положення, у якому була б розкрита економічна сутність і зміст відповідного явища. Цей висновок стосується представників, що віднесені як до першої позиції, так і до другої, два варіанти визначення яких слід визнати хибними.

Поряд із висновками, зробленими на підставі результатів аналізу дефініції поняття «інтегровані підприємницькі структури», слід зазначити, що автором її другого варіанту, на відміну від інших представників відповідної концепції, була здійснена спроба розкрити зміст цього поняття. Загальні ознаки, як і частина істотних ознак (цілісність, ієрархічність, інтегративність), знайшли відображення у дефініції поняття «під-

приемницькі структури». Крім того, до переліку основних істотних ознак поняття явища були віднесені ще й такі: нестабільність окремих параметрів і стохастичність поведінки, що зумовлено об'єктивно існуючими розбіжностями та суперечливістю інтересів різних компонентів системи; непередбачуваність поведінки у конкретних умовах, що пов'язано із впливом випадкових факторів, розбіжністю інтересів економічних суб'єктів і суб'єктів управління на різних рівнях, недостовірністю інформації про стан зовнішнього та внутрішнього середовища; здатність і прагнення до цілеутворення. Цілі можуть як задаватися ззовні, так і формуватися всередині системи. Слід зазначити, що цілі підсистем підприємницької структури не збігаються із цілями системи загалом, але повинні бути підпорядковані їм; можливість адаптуватися до мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища, що має як позитивні, так і негативні наслідки [7, с. 33–34]. Стосовно наведеного переліку істотних ознак поняття «підприємницькі структури», а також на основі аналізу їх змісту можна стверджувати таке: як між окремими групами ознак, так і між деякими із них та дефініцією досліджуваного явища спостерігається змістовна невідповідність. Зокрема, це стосується, з одного боку, стохастичності та непередбачуваності поведінки підприємницької структури, з іншого – таких ознак, як здатності та прагнення до цілеутворення, а також положення із дефініції, що її діяльності притаманний організований характер; перші дві ознаки не розкривають змісту підприємницької структури, а можуть бути притаманні поняттям зовнішнього та внутрішнього середовища, в умовах яких виникає потреба у створенні підприємницької структури та здійснюється її функціонування; для визначення переліку істотних ознак підприємницької структури автором були використані ознаки однієї з її видових форм – підприємства. Додатковим підтвердженням цього висновку є ознаки, які наведені у дефініції поняття явища (цілісність, ієрархічність, інтегративність). На основі вищезазначеного слід дійти висновку, що автор не зміг розкрити зміст поняття «підприємницькі структури». Основна причина зазначеного негативного наукового результату полягає в еkleктичному використанні теорії фірми неінституціональної школи як передпосилкового знання конкретно-наукового рівня пізнання під час проведення дослідження відповідного явища.

У вирішенні теоретичного питання щодо класифікації видових форм інтегрованих підприємницьких структур між авторами відповідної наукової концепції немає узгодженої позиції. Аналіз економічної літератури [1–4], присвяче-

ної зазначеній проблематиці, дає змогу виділити два підходи у дослідженні цього питання: 1) спрощений, що передбачає включення до обсягу базового загального поняття усі конкретні поняття, які характеризують окремі видові форми підприємницьких структур; 2) комплексний, що передбачає групування окремих видових форм за певними спільними ознаками, наслідком чого є виділення понять явищ, які одночасно кваліфікують як одиничні щодо поняття «інтегровані підприємницькі структури» і як загальні щодо понять видових форм зазначених структур. Тобто класифікація підприємницьких структур здійснюється не тільки за видами, а ще і за типами.

Порівняльний аналіз змісту господарських організаційних структур, які включені до класифікації форм інтегрованих підприємницьких структур, розробленої за спрощеним підходом, дає підстави стверджувати, що як ознаки проведення логічної процедури їх групування були використані лише дві: певний тип господарської діяльності, притаманний будь-якій із видових форм зазначених структур, – підприємницький; певний вид системоутворюючого процесу, унаслідок якого ці структури формуються, – процес інтеграції. Щодо наведених класифікаційних ознак необхідно зробити такі зауваження: їх недостатньо (вони не враховують спільні ознаки між окремими групами видових форм, а отже, групування було необхідно здійснювати не тільки за видами, а ще й за типами); відповідні ознаки необґрунтовано визначені як класифікаційні (процес інтеграції організаційних структур приводить до утворення більш складних систем цілісного типу, поряд із тим, що серед видових форм інтегрованих підприємницьких структур є такі, що належать до систем сумативного типу, а отже, їх виникнення зумовлено дією зовсім інших процесів; не всі із сучасних нових організаційних структур, які були віднесені до видових форм інтегрованих підприємницьких структур, здатні здійснювати господарську діяльність взагалі та підприємницьку зокрема).

Стосовно комплексного підходу необхідно зазначити, що на його основі розроблено три варіанти класифікації форм інтегрованих підприємницьких структур. Спільним для цих варіантів є використання класифікаційних ознак, які були застосовані у спрощеному підході групування видових форм підприємницьких структур. Відрізняються ж вони між собою класифікаційними ознаками, на підставі яких визначені типи цих структур. У першому варіанті класифікації для диференціації типу інтегрованих підприємницьких структур як основу логічної процедури поділу понять визначено характер економічних відносин між підприєм-

ствами, які їх сформували. Зокрема, автор відповідного варіанту класифікації виокремлює два типи: групу видових форм із «симетричною структурою» та «несиметричною структурою». Основною істотною ознакою першого типу підприємницьких структур визначено те, що підприємства-учасники «зберігають свою незалежність та права юридичної особи» або є «частково залежні» [3, с. 118]. Основною істотною ознакою другого типу підприємницьких структур визначено те, що їх учасниками є «залежні підприємства», окремі з яких втрачають «частину самостійності» [3, с. 119]. Відмінність між групами структур першого та другого типу щодо положення про втрату підприємствами частини їх самостійності пояснюється тим, що у першому разі підприємства-члени «права у галузі управління нікому не передають» [3, с. 118], а у другому – частина підприємств-членів «передають певні функції управління іншим» [3, с. 119]. Графічна реконструкція першого варіанту класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу наведена на рисунку 1.

Щодо класифікаційних ознак першого варіанту типологізації видових форм інтегрованих підприємницьких структур необхідно зробити такі зауваження: склад ознак групи видових форм із симетричною структурою відрізняється від групи із несиметричною

структурою (у першій групі окрім характеру економічних відносин між підприємствами використана додатково ще й така ознака, як збереження за кожним із цих підприємств права юридичної особи. Слід відмітити, що автором класифікації під час її розроблення було порушено перше правило логічної процедури поділу понять, згідно з яким поділ має здійснюватися за однією основою; автором не розкрито зміст головної ознаки класифікації – характеру економічних відносин між підприємствами, які утворюють окремі видові форми інтегрованих підприємницьких структур. Унаслідок цього стає незрозумілим, якої сфери економічних відносин це стосується (власності, організаційних, комерційних, виробничих, управління тощо). Отже, здійснення логічної процедури поділу понять під час визначення автором засад і формуванні відповідної класифікації має ознаки суб'єктивності й еkleктичності; авторський термін «частково незалежні підприємства» використано для визначення класифікаційних груп різного рівня загальності (у разі «симетричної структури» цей термін застосовано для визначення частини об'єктів, які включено до обсягу зазначеного поняття). Це привело до виділення проміжної класифікаційної ланки між типом і видом інтегрованих підприємницьких структур; у разі «несиметричної структури» термін «частково незалежні підприємства» застосовано

Рис. 1. Перший варіант класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу

для визначення усіх об'єктів, які включено до обсягу зазначеного поняття. Отже, він розглядається як синонімічне ім'я цього поняття, що має статус класифікаційної групи як окремого типу інтегрованих підприємницьких структур); ознаку, на основі якої дві класифікаційні групи, що до того ж позначені одним терміном – «частково незалежні підприємства», необхідно визнати поняттям про неможливе (якщо підприємство унаслідок певних процесів позбавляють або воно втрачає функції управління чи їх частину, то ця юридична особа одночасно втрачає дві свої характерні ознаки як суб'єкта господарювання – організаційну цілісність (єдність) і господарську самостійність. За таких обставин воно позбавляється економічного статусу підприємства та перетворюється на структурний підрозділ іншого або нового суб'єкта господарювання). На підставі поданих зауважень можна дійти висновку, що спосіб типологізації видів форм інтегрованих підприємницьких структур, який було використано у першому варіанті їх класифікації на основі комплексного підходу, слід вважати хибним.

У другому варіанті класифікації для диференціації типу інтегрованих підприємницьких структур як основу логічної процедури поділу понять визначено дві класифікаційні ознаки. Перша з них, яка стосується характеру діяльності інтегрованих підприємницьких струк-

тур, забезпечила поділ їх видових форм на два типи: комерційні та некомерційні. Якщо підприємницькі структури некомерційного типу диференційовані лише за видовими формами, то стосовно структур комерційного типу передбачена проміжна класифікаційна ланка, у складі якої визначено три окремі підкласи (підтипи): договірні, статутні, змішані. Як основу здійснення логічної операції поділу понять було використано юридичний спосіб утворення господарських структур. До складу зазначених підтипів включені окремі видові форми відповідних господарських структур. Графічна форма другого варіанту класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу подана на рисунку 2 [3, с. 167].

Щодо класифікаційних ознак другого варіанту типологізації видів форм інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу необхідно зробити такі зауваження: автором не розкрито, а отже, не визначено зміст основної класифікаційної ознаки, на підставі якої здійснено поділ інтегрованих структур на два вищезазначені типи, тому незрозумілим є смисл термінів «комерційні та некомерційні структури»; класифікаційна ознака для групування видів форм інтегрованих структур комерційного типу уведена та використана автором методологічно необґрунтовано та неправомірно. На підставі цих зауважень можна

Рис. 2. Другий варіант класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу

дійти висновку, що спосіб типологізації видових форм інтегрованих підприємницьких структур, який було використано у другому варіанті їх класифікації на основі комплексного підходу, слід вважати також хибним.

Третій варіант класифікації інтегрованих підприємницьких структур, розроблений на основі комплексного підходу, відрізняється від двох попередніх значно більшою кількістю видових форм, а відповідно, обсягом поняття цього явища. Водночас авторами цього варіанту класифікації визнається, що основними загальними ознаками поняття зазначених видових форм є те, що вони є інтегрованими організаційними структурами, які здійснюють підприємницьку діяльність. Інша відмінність третього варіанту, уже якісного характеру, стосується класифікаційної ознаки типологізації інтегрованих підприємницьких структур. Основою для проведення логічної процедури поділу цього поняття авторами визначено «форму інтеграції господарюючих суб'єктів у сфері управління їхньою діяльністю» [1, с. 23, 576]. У зв'язку з цим виділено дві форми інтеграції – вертикальну та горизонтальну. Відмінність між ними полягає у

різному типі господарського механізму, який забезпечує взаємодію підприємств, що утворюють два типи інтегрованих підприємницьких структур: «вертикальні інтегровані організаційні структури» («корпоративні групи» або «корпоративні організації»), які функціонують на основі ієрархічного механізму [1, с. 576]; «горизонтальні інтегровані організаційні структури» («горизонтальні асоціативні структури» або «мережеві організації»), які функціонують на основі ринкового механізму [1, с. 576, 768].

Графічна реконструкція третього варіанту класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу подана на рисунку 3.

Щодо класифікаційних ознак третього варіанту типологізації видових форм інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу необхідно зробити такі зауваження: відповідна класифікаційна ознака необґрунтовано визначена авторами як основа поділу родового загального поняття. Категорія «форма інтеграції господарюючих суб'єктів у сфері управління їхньою діяльністю» є хибною за своїм змістом, а отже, є поняттям про немож-

Рис. 3. Третій варіант класифікації інтегрованих підприємницьких структур на основі комплексного підходу

ливе; зазначена класифікаційна ознака неадекватна об'єкту поділу. Фактично об'єктом є організаційна структура, тоді як має бути, виходячи із смислу назви терміну, яким позначається відповідна ознака, система управління; окремі видові форми, поняття яких тотожні за змістом (кластер і мережева організація у районах із малими виробничими фірмами) або перебувають у відношенні підпорядкування (корпорація та корпорація із внутрішніми ринками), помилково віднесені до різних типів інтегрованих підприємницьких структур. Причиною зазначеної помилки є неповне (одностороннє) розкриття змісту понять зазначених явищ. На підставі представлених зауважень можна дійти висновку, що спосіб типологізації видових форм інтегрованих підприємницьких структур, який було використано у третьому варіанті їх класифікації на основі комплексного підходу, слід вважати також хибним.

Відмінності між різними варіантами класифікації видових форм інтегрованих підприємницьких структур проявляються не тільки у підходах щодо її розроблення, визначенні змісту та складу класифікаційних ознак, рівнів групування та кількості включених видових форм, а також у дефініціях конкретних одиничних форм. Відмінності між варіантами класифікації інтегрованих підприємницьких структур щодо кількості включених видових форм пояснюється тим, що стосовно окремих інтегрованих структур позиції авторів не збігаються у визначенні їх підприємницької суті.

Проаналізувавши явище інтегрованих підприємницьких структур як предмета, необхідно, дотримуючись методологічних вимог, перейти до наступного етапу – дослідивши його як процес. Із складної назви поняття зазначеного явища видно, що формування зазначених структур забезпечує процес інтеграції. Хоча процес інтеграції і визначено як структуроутворюючий, зміст його поняття слід вважати суперечливим й остаточно не розкритим. У складі видових форм відповідної організаційної структури є ті, що належать до систем як цілісного, так і сумативного типу. Останні, на нашу думку, виникають унаслідок дії інших видів загального процесу відтворення суспільного виробництва, зокрема об'єднання. Відсутність у авторів цієї концепції чітко сформульованого змісту поняття «процес інтеграції» привела до еkleктичного підходу у вирішенні зазначеної теоретичної проблеми, унаслідок чого поняття процесів інтеграції й об'єднання кваліфіковані як тотожні. Крім того, необхідно відмітити, що організаційні структури цілісного типу утворюються через дію не тільки процесу інтеграції, але процесу концентрації осново капіталу

підприємства. І хоча деякі з авторів концепції інтегрованих підприємницьких структур наголошують на участі відповідного процесу у формуванні організаційних структур [5, с. 10–16], його поняття неправомірно та необґрунтовано ототожнюється із поняттям процесу інтеграції. На противагу цьому положенню слід зазначити, що процес концентрації капіталу підприємства має суттєві відмінності від процесу інтеграції. Останні стосуються як об'єкта організаційних змін (окреме підприємство/група підприємств), так і способу їх здійснення (власними силами підприємства/придбання та злиття).

Що стосується завершального етапу процесу теоретичного дослідження – визначення відносин явища із зовнішнім середовищем, то необхідно відмітити, що авторами концепції інтегрованих підприємницьких структур отримані певні наукові результати. Із аналізу контексту терміна «інтегровані підприємницькі структури» можна стверджувати, що як співвідносне поняття щодо нього слід використати поняття «підприємницька діяльність», або «підприємництво». Існування відповідного явища неможливе та немислиме без наявності певної організаційної структури, через яку зазначена діяльність може здійснюватися. Водночас на роль безвідносного поняття не можуть претендувати такі поняття, як: процес інтеграції, тому що щодо нього поняття «організаційна структура» виступає як співвідносне; «організаційна структура», тому що це поняття перебуває у відношенні до поняття «інтегровані підприємницькі структури» як загальне щодо одиничного. Таким чином, можна вважати до певної міри вирішеним, хоча і за відсутності належного обґрунтування у авторів концепції логічного аспекту проблеми відносин певного явища із зовнішнім середовищем. Системний аспект згаданої проблеми можна вважати вирішеним майже повною мірою. Зокрема, авторами концепції чітко окреслені такі положення: інтегровані підприємницькі структури є сучасним економічним явищем; їх виникнення зумовлено економічним прогресом, а вони, у свою чергу, є одним із основних чинників процесу еволюції господарської сфери буття суспільства на сучасному історичному етапі; зазначені структури є суб'єктом господарських відносин мікроекономічного рівня; стосовно інших господарюючих суб'єктів члени відповідних організаційні структури перебувають у відносинах конкуренції або співробітництва. Водночас слід відмітити, що авторами концепції не повною мірою окреслено, у межах яких економічних систем відповідні видові форми зазначених організаційних структур повинні та здатні забезпечувати їх учасникам або засновникам можливості набуття конку-

рентних переваг та здійснення підприємницької діяльності. Отже, можна констатувати, що проблема відносин відповідного явища із зовнішнім середовищем вирішена лише частково та недостатньо обґрунтовано.

Висновки. На підставі результатів проведеного аналізу концепції інтегрованих корпоративних структур були зроблені такі узагальнюючі висновки:

1. Практично відсутнє обґрунтування методологічного забезпечення проведення наукового дослідження, що не дає можливості безпосередньо оцінити підстави, на базі яких авторами концепції була сформульована певна сукупність теоретичних положень, що розкривають її зміст, а також встановити характер логічного відношення між поняттями, у яких зазначені положення знаходять відображення. У результаті у логічній процедурі визначення понять були застосовані такі її види, як контекстуальне й аксіоматичне визначення, а у розкритті їхнього змісту такий вид умовиводу, як аналогія, що методологічно не дає можливості повною мірою та науково обґрунтовано розкрити зміст відповідних понять досліджених явищ.

2. Під час проведення дослідження явища були охоплені всі окремі структурні елементи

наукового теоретичного знання, зокрема такі як предмет, а також частково як процес і відносини із зовнішнім середовищем. Зміст поняття явища інтегрованих підприємницьких структур як предмета не вдалося повністю ідентифікувати як певну своєрідність, а класифікацію їх видових форм було здійснено на компілятивній основі.

4. Концепцію інтегрованих підприємницьких структур не можна віднести до такого типу наукової теорії, як розвинута, навпаки, з урахуванням використаних засобів створення наукового знання, його представлення й інтерпретації, а також наявності у зазначеній концепції елементів квазінаукового знання, її слід кваліфікувати як описову наукову теорію.

5. Доведений за підсумками емпіричних досліджень науковий факт існування нових господарських структур у сучасній економіці лише свідчить про наявність розмаїття економічних систем мікрорівня. Подальші дослідження мають бути орієнтовані на визначенні загальних та істотних ознак одиничних понять відповідних конкретних явищ та їх об'єднання в обсязі певної групи загальних понять, які слід розглядати не як сумісні (тотожні або перехресні), а як несумісні (протилежні).

Список використаних джерел:

1. Теория организации / Под ред. Б.З. Мильнера; учеб. [6-е изд. перер. и доп.] М.: ИНФРА М, 2008. 797 с.
2. Попов А.И. Экономическая теория: учебник для вузов / А.И. Попов. 4-е изд. СПб.: Питер, 2006. 544 с.
3. Горбатов В.М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса. Х.: ИНЖЕК, 2006. 592 с.
4. Буряк П.Ю. Інтегровані підприємницькі структури: формування, ефективність, потенціал: монографія / П.Ю. Буряк. Л.: Логос, 2007. 468 с.
5. Жданова Л.А. Организация и управление фирмой в развитых странах: учебник / Л.А. Жданова. М.: «Экономика», 2008. 637 с.
6. Какаева А.Е. Инновационный бизнес. Стратегическое управление развитием: учебное пособие / А.Е. Какаева, Е.Н. Дуненкова. М.: Дело, 2010. 176 с.
7. Горбачевська О.В. Розвиток інтегрованих підприємницьких структур в економічній системі України / О.В. Горбачевська // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 5. С. 166–170.
8. Кривенко С.В. Інноваційний механізм формування конкурентоспроможних підприємницьких структур / С.В. Кривенко // Економічний часопис-XXI. 2014. № 5–6. С. 33–36.